

AZ UGOR PARADIGMA

Németh Endre¹ és Fehér Tibor²

¹Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest; ²Eötvös Loránd Tudományegyetem, Genetikai Tanszék, Budapest

Németh E., Fehér T.: *The Ugor paradigm.* *The subject of the present study is the subclades of N-B539 Y-DNA haplogroup. The N-B539 haplogroup is closely connected to the history of Ugric-speaking peoples. So far, three major subclades within N-B539 have been identified, but in recent years, two additional subclades have been discovered. These two subclades enrich our knowledge with important details. Based on the new genetic results, three novel conclusions can be drawn: (1) the Ugric homeland is likely located around Omsk; (2) Ugric-era and early Hungarian communities were characterized by unparalleled cohesion; (3) the paternal line considered the ancestor of the Ob-Ugrians separated around 1400 BCE and migrated north, while three pre-Hungarian branches remained together and likely in place.*

Keywords: *Subclades of N-B539 Y-chr haplogroup; Ugric homeland; Sargatka; Tobol river; Uyelgi; Árpád dynasty; Jenő, Gyarmat and Keszi tribes.*

Bevezetés

Az elmúlt években a korai magyar történelemre vonatkozó tudásunk intenzív fejlődésen ment keresztül. A fejlődés motorja a régészet és a történeti genetika volt, de a nyelvészetben és különösen a történelemtudományban szintén komoly szemléletváltás zajlott le. Vessünk egy pillantást a legfontosabb eredményekre.

Sokáig csak Bíborbanszületett Konstantin (905–959), bizánci császár tudósításából sejtettük, hogy Etelköz valahol a Fekete-tenger északi partvidékén lehetett (Zimonyi 2014, 106–107). Azonban a kelet-európai régészeti anyag robbanásszerű bővülésével hirtelen Etelköz is felkerült a térképre (Komar 2018). A régészek gyakorlatilag pont ott találták meg Etelközt, ahová a császár is helyezte: a Dnyeszter és Dnyeper között, Középső-Dnyeper vidéki súlyponton.

Egy fontos szellemtörténeti szál is Etelközből indul. Klima László vette észre, hogy a szubotci 2. sír csatjában ábrázolt lótuszülésben ülő idős férfi alakja manicheista stílusjegyeket hordoz magán (Klima 2019). Ujelgi ötvösművészetét újra vizsgálva az derült ki, hogy a leletek nagy számban hordoznak manicheista és nesztoriánus keresztény stílusjegyeket (Botalov 2024).

Mai napig nyitott kérdés, hogy miért hagyták el a magyarok az Urál-vidéket. Bíborbanszületett Konstantin tudósítása szerint egy besenyő támadás miatt, de ezt az állítást a történész szakma távolról sem kezeli tényként. Az Urál-vidéki besenyő–magyar konfliktus időbeli és térbeli kereteinek meghatározása ugyanis egyelőre meglehetősen ingatag lábakon áll (Kovács és Zimonyi 2015). Érdekes egybeesés azonban Bíborbanszületett Konstantin tudósításával, hogy az Uzak-Tuzak – a Balabasnyak család utolsó tagja című eposzban szintén megjelenik az Urál-vidéki magyar–besenyő konfliktus (Abszalamova és mtsai 2024).

Az Urál-vidékkel kapcsolatban három fontos fejleményt kell kiemelnünk. Először is a magyar vándorlás igen gyors volt, csak a 9. század középső harmadában hagyták el a magyarok az Urál-vidéket (Türk 2025). Másodsor, kiderült, hogy több magyar maradhatott keleten, mint korábban gondoltuk (Post és mtsai 2019, B. Szabó és Sudár 2024). Ehhez a kérdéskörhöz tartozik még, hogy a magyar identitás a 16. század közepéig fent maradt a régióban (Németh 2025). A régészeti kutatások a keleti magyarok hagyatékát a csijaleki kultúrában jelölték ki (Szeifert és mtsai 2022). Harmadrészt, eldőlt, hogy a honfoglaló magyarok elődei a karajakupovói kultúrából vándoroltak ki az Urál-vidékről. Továbbá, az archeogenetikások szoros kapcsolatot találtak a szargatkai kultúra kései Tobol-menti változata és a karajakupovói kultúra népessége között (Gyuris és mtsai 2025).

A magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládon belül az ugor ágba tartozik. Ezért fontos, hogy létezik egy olyan Y-kromoszóma alcsoport, az N-B539 haplocsoport, amely összeköti a magyarokat az obi-ugorokkal, de elválasztja más finnugor népektől. Az N-B539 alcsoport Euráziában rendkívül ritka, csak olyan területeken fordul elő magasabb arányban, ahol ugorok éltek vagy élnek (Post és mtsai 2019).

Az N-haplocsoport fontosságát az archeogenetikai eredmények is megerősítik. A magyar őstörténetben kiemelkedő szerepet játszó Ujelgiben a Kr. u. 8. századig csak N-haplocsoportoz tartozó apai vonalakat találtak (Csáky és mtsai 2019, 4. ábra). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden férfi Ujelgiben a Kr. u. 8. század előtt az N-haplocsoportoz tartozott volna, de azt valószínűsíti, hogy az N-haplocsoport dominálta a korai magyar apai vonalakat.

Sőt, az is valószínűsíthető, hogy az N-haplocsoporton belül, az N-B539 alcsoport dominálta, mert amelyik mintában elegendő DNS állt rendelkezésre, ott kimérték az N-B539 markert. Ujelgiben az N-B539 két alcsoportját is azonosították, az N-B545-öt és az N-B540-et. Ezek az alcsoportok nagyjából 4000 éve váltak el egymástól. Ezért nagy valószínűséggel kizárható, hogy egy hagyományos nemzeti temetőt találtak volna a régészek Ujelgiben. Elmondható, hogy két teljesen különböző megközelítés ugyanarra az eredményre vezetett (1. táblázat).

1. táblázat. Ujelgi minták Y-DNS csoportja a legmélyebben meghatározható szintig (Family Tree DNA Discover Tree).

Table 1. Deepest resolution of Uyelgi samples based on Family Tree DNA Discover Tree.

Minta – Sample	FTDNA besorolás – classification	B539 státusz – status	Kor (i.sz.) – Era (A.D.)
Uyelgi 8	N-L729>?	lehetséges – possible	900–1100
Uyelgi 16	N-L729>?	lehetséges – possible	800–1000
Uyelgi 6	N-L729>TAT>?	lehetséges – possible	900–1100
Uyelgi 20	N-L729>TAT>?	lehetséges – possible	800–900
Uyelgi 18	N-TAT>L708>?	lehetséges – possible	800–900
Uyelgi 10	N-L708>CTS9239	lehetséges – possible	879–1150
Uyelgi 19	N-L708>CTS9239	lehetséges – possible	800–900
Uyelgi 19116	N-B539>B545>Y24378	biztos – certain	772–1152
Uyelgi 19117	N-B539>B545>Y24378	biztos – certain	771–937
Uyelgi 19121	N-B545>Y24378>FTJ196	biztos – certain	879–1150
Uyelgi 19120	N-B545>Y24378>FTJ196	biztos – certain	772–1152
Uyelgi 2	N-B539>B540>PH573	biztos – certain	900–1100
Uyelgi 19119	N-B540>Y24222>BY36563	biztos – certain	772–1152
Uyelgi 21	N-B540>Y24222>BY36563	biztos – certain	720–941
Uyelgi 4	G2a-L1266>FT34>?	kizárt – impossible	900–1100
Uyelgi 19118	G2a-L1266>FT34>L1264	kizárt – impossible	772–1152

Éles kontraszt mutatkozik Ujेलgi apai vonalainak viszonylagos homogenitása és a honfoglaló apai vonalak heterogenitása között (Fóthi és mtsai 2020). Ez a heterogenitás jellemzőnek tűnik a már megvizsgált, nagyobb honfoglaló temetőkre is. Ami nem annyira meglepő, ha elfogadjuk, hogy például a Felső-Tisza vidékén feltárt temetőkben a korabeli katonai kíséret tagjai nyugszanak, akiknek a közösségét mesterségesen szervezhatték meg (Révész 2014, 50). Természetesen a törzsi arisztokrácia rövid ideig használt kisebb temetői nagyobb homogenitást mutatnak, lásd Szakony. Úgy tűnik, az Urál környéke nem egyszerűen egy földrajzi választóvonalat jelentett a magyar törzsszövetség életében, de a társadalomszerveződési elvek is megváltozhattak.

Anyag és módszer

Newton az analízis és szintézis módszerének nevezte módszertanát miszerint egyszerű esetek alapos vizsgálatával lehet eljutni a nagy kérdések megválaszolásához (Wilczek 2024). Mi is az analízis és szintézis elvét követjük, amikor az apai vonalakat nagyfelbontású Y-kromoszóma méréseken keresztül vizsgáljuk. A rendelkezésre álló minták száma nem túl nagy, de azok igen pontos képet adnak az apai vonalak belső szerkezetéről. Az N-B539 alcsoporton belül 25 új mérést végeztünk az amerikai Family Tree DNA laboratóriumában (2. táblázat).

2. táblázat. A nagy felbontású Y-kromoszóma-vizsgálat alá vetett minták listája.
Table 2. List of the high-resolution Big-Y tested samples.

Szám – No.	Földrajzi régió – Geographic origin	Végső – Final SNP	Csoport – Group
IN92660	Erdély/székely – Transylvania, RO	N-FTB76284	N-L1442
118747	Erdély/székely – Transylvania, RO	N-FTB76284	N-L1442
IN77339	Bihar (Sárrét) – Bihar county, HU	N-FTB76284	N-L1442
185516	Bihar (Sárrét) – Bihar county, HU	N-FTB76077	N-L1442
B290155	Zemplén – Zemplén county, HU	N-FT178612	N-L1442
386032	Tatár föld – Tatarstan, RU	N-Y136653	N-L1442
220737	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-Y136653	N-L1442
IN139490	Cegléd (Pest) – Pest county, HU	N-BY36563	N-L1442
249571	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-BY36563	N-L1442
235476	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-Y23733	N-L1442
K1886	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-Y77298	N-L1442
310325	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-Y77298	N-L1442
189310	Burgenland – Burgenland, AT	N-FTH86763	N-L1442
N31879	Erdély/székely – Transylvania, RO	N-PRX37	N-B545
MI25824	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-FTC5500	N-B545
MI25828	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-FTC5500	N-B545
K1913	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-Y53745	N-B545
SI13090	Baskíria – Bashkortostan, RU	N-Y53745	N-B545
IN119319	Vas (Órvidék) – Vas county, HU	N-FTD37776	N-B545
MI63370	Ipoly-Hont – Ipoly river, HU	N-FTH83707	N-Y597072
MI63372	Ipoly-Hont – Ipoly river, HU	N-Y597076	N-Y597072
1031452	Abaúj-Torna – North-East Hungary	N-PH1896	N-PH1612
BP82747	Dagesztán, avar – Dagestan, RU	N-PH1896	N-PH1612
IN44567	Nyírség – Szabolcs county, HU	N-Y55488	N-PH1612
SI16282	ÉNy-Törökország – NW Turkey	N-F19724	N-PH1612

Az FTDNA elsősorban egyéni családfakutató megrendeléseket szolgál ki a világ minden részéről, de számos kutatócsoport is végeztet itt méréseket. Az FTDNA elsődleges

célja a leszármazási ágak szerkezetének, a fontosabb csomópontoknak a meghatározása, és a csomópontokból kiinduló ágak pontos feltérképezése. Eredményei tehát statisztikai szempontból korlátozott információt hordoznak. Számos egyedi minta nem is értelmezhető történelmi összefüggésben. Mi az ábráinkon mégis feltüntetjük ezeket a találatokat, elkerülendő azt a feltételezést, hogy válogatunk az adatok között.

A méréseken túl két fontos szolgáltatást is nyújt az FTDNA. Egyrészt a korszámítást, amely SNP és STR vegyes alapú, valamint az egyes alágakon megfigyelt egyéni SNP-k számán alapszik. Az FTDNA másik nagy előnye, hogy gyakran feltöltik az adatbázisába a tudományos projektekben kinyert DNS-adatokat. Így egy helyen, összefüggésben láthatóak az eredmények, például a magyar őstörténet szempontjából kulcsfontosságú Ujeltől származó minták is.

Az apai vonalak vizsgálatára koncentrálunk, mert a genetikai és a társadalomtudományi eredmények egyaránt azt jelzik, hogy a korai társadalmak igen gyakran apai vonalak mentén szerveződtek. Nem véletlen, hogy az Árpád-ház eredetét Y-kromoszóma vizsgálattal állapították meg (Nagy és mtsai 2020).

Továbbá, véleményünk szerint a történelmi genetikában is van létjogosultsága a valószínűségi megközelítésnek. Ha például egy dobozban 100 golyó van, amelyek fehérek vagy feketék lehetnek, és 10 véletlenszerűen kihúzott golyó mind fehér, akkor azt valószínűsítjük, hogy a dobozban a golyók nagy többsége fehér. Ugyanígy nehéz véletlen egybeesésnek tekinteni, hogy a helyi hagyomány a Közép-Dnyeper mentén őrizte meg Álmos nagyfejedelem nyári szállásterületét, éppen ott, ahol a régészeti leletek alapján Etelköz központja lehetett.

Azaz megkülönböztetjük az érveket a bizonyítéktól, és figyelembe vesszük az érvek erősségi fokozatai közötti különbségeket is. A valószínűségi megközelítés következménye, hogy a bináris, eldöntendő kérdések helyett a korreláció és tendencia fogalmát részesítjük előnyben. Az természetesen eldönthetetlen, hogy egy 1000 évvel ezelőtti sírban eltemetett személy milyen anyanyelvű volt, de az a kérdés már vizsgálható, hogy egy haplocsoport előfordulási gyakorisága hogyan korrelál a nyelvészeti adatokkal (Németh és Szeverényi 2024).

Elsősorban a vizsgált időszak határozza meg, hogy a történelmi genetikai mellett melyik társadalomtudomány játssza a fő szerepet a transzdiszciplináris kutatásokban. A történelmi források által jól megvilágított korszakokban a történelem, távolabbi időszakokban a régészet, a még távolabbi időszakokban a történelmi-összehasonlító nyelvészet eredményeivel próbáljuk inkább összevetni az azonosított demográfiai folyamatokat.

A történelmi-összehasonlító nyelvészet az egyetlen olyan tudományág, amely a történelmi genetikával összemérhető időmérésben képes megbízhatóan követni a változásokat. Másodsorban azért is fontos számunkra a nyelv, mert azt valljuk, hogy a nyelv toronymagasan kiemelkedik a kulturális jelenségek sorából, az emberi létezés lényegéhez tartozik, „*soha nem jutunk el a nyelvtől elválasztott emberig*” (Benveniste 2006).

Eredmények

Nemzetség, ágazat, törzs

A genetikai adatok alapján az apai vonalú leszármazási vonalaknak kiemelt jelentőségük van az uráli nyelvű népek történetében (Tambets és mtsai 2018). A biológiai észrevétel mögött minden bizonnyal egy, a korai társadalmakra jellemző társadalomszerveződési elv áll. Ez az elv pedig a nemzetség intézménye. A nemzeti szervezetek a korai társadalmak legszilárdabb társadalmi egységei, amelyek az ágazatok

és a törzsek között helyezkednek el (Bodrogi 1997). A frátria és a horda kívül esik jelenlegi vizsgálatunk tárgyán.

Apai vonalú leszármazás esetén az ágazat egy férfi őstől származó, néhány nemzedékig terjedő, pontosan nyilvántartott rokonsági kört jelent (Bodrogi 1997). Az ágazat tiszta formájában exogámiával párosul, ahol a házasság tabu az ágazaton belüli nővel. Az ágazati exogámia biológiai funkciója nyilvánvalóan a „vérfrissítés”, a rokonházasságokból eredő egészségügyi kockázatok csökkentése. A törzs olyan embercsoport, amelyik egy helyen él, egy nyelven beszél és kultúráját valamilyen egyneműség jellemzi (Bodrogi 1997). A törzs méretétől függően a törzsrre jellemző házassági szokások az endogámia vagy az exogámia felé hajlanak.

A nemzetségek véleményünk szerint sok esetben az ágazatokból nőttek ki. Az exogámia és a közös ős ugyanis szintén jellemző a nemzetségekre, de a közös ős már olyan távoli, hogy az sokszor a mitikus ködbe vész. A közös ős hagyományosan egy alapító atya vagy egy totemállat. A tudományos életben a nemzetségek közös ősére fiktív ősként tekintünk. A mi kiegészítésünk ezen a téren annyi, hogy a biológiai adatok alapján egy nemzetségen belül gyakran létezik egy domináns apai vonal, egy főág, amelyhez láthatóan a többi kisebb ág csatlakozott. A csatlakozás valószínűleg legalább részben úgynevezett nem apai események révén (örökbefogadás, erőszak, megcsalás stb.) történhetett. A nemzetség intézménye mindenesetre időben változó, dinamikus rendszer. Ágazatból alnemzetség, alnemzetségből nemzetség nemzetségből törzs válhat az idő múlásával.

A nemzetségeket az exogámián kívül néhány más szokás is összeköti. Ezek a szokások azonban kultúránként eltérőek lehetnek. Az obi-ugoroknál ilyenek például a közös ős, a nemzetség neve, a nemzetségi temető, a nemzetségen belül használt személynevek és a vérbosszú (Csernyecov 1949). Külön figyelmet érdemelnek a nemzetségi tamgák, amelyek esetünkben a nemzetségi totem-őst ábrázolják és nemritkán magukra is tetoválták az obi-ugorok. Az első néprajzi vizsgálatok is megerősítik a nemzetségi szervezet fontosságát az obi-ugor társadalmakban. Castrén, az uralisztika atyja, így tudósít az 1840-es évekből: „*Az osztályok a szamojédekhez hasonlóan egy sereg kis nemzetségből állnak ... vannak olyan nemzetségek, amelyek száz vagy ezer személyből állnak, olyanokból, akik már nem tudják az egymás közti rokonságot meghatározni, de mégis rokonnak tartják magukat...*” (idézi Csernyecov 1949).

Minden jel arra mutat, hogy az obi-ugorokkal való nyelvrokonság háttérben is egy, a távoli múltba mutató valós rokoni kapcsolat áll, amely az N-B539 alcsoportban ölt testet. Egy i. e. 2050 körül született ősapa valóban összeköti a mai magyar és obi-ugor apai vonalakat. Ezt a kitüntetett ősapát „Ugor Ábrahámnak” neveztük el.

A honfoglalás és az ugor apai vonalak

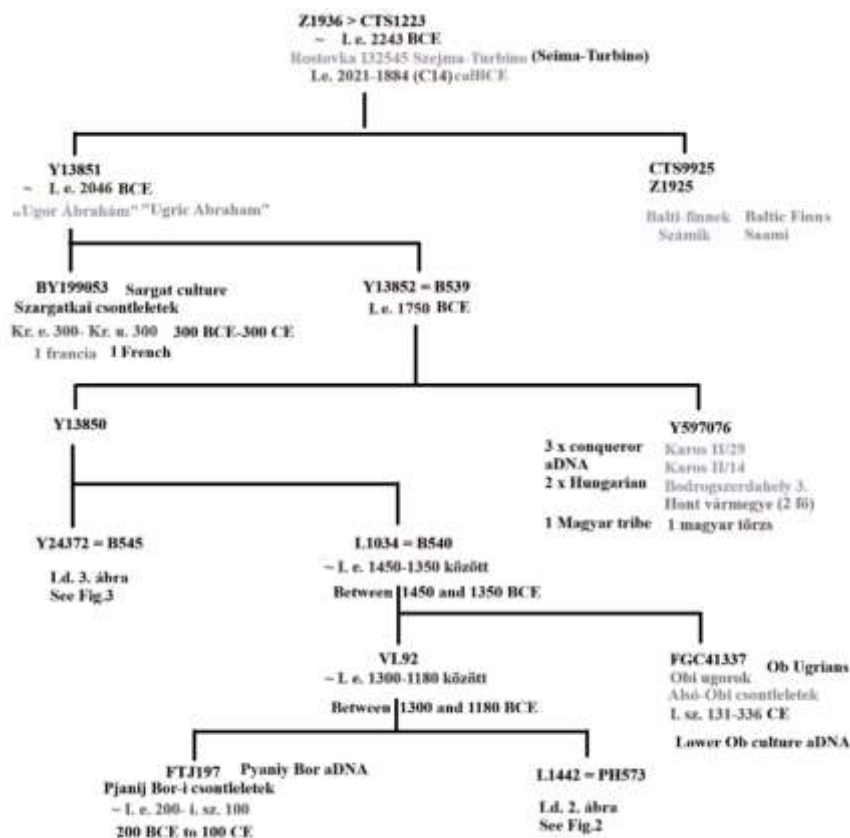
Az Ugor Ábrahámtól induló apai vonalak vizsgálata nemcsak azért fontos, mert demográfiai értelemben ezekre a vonalakra épült rá a magyar népesség a korai magyar történelemben. A honfoglaló elit jelenleg elérhető adatai alapján úgy tűnik, hogy Ugor Ábrahám leszármazottai kivételével csak az N-PH1612, a G2a és az I2a haplocsoportokban figyelhető meg valamilyen rendszer vagy értelmezhető mintázat. A genetikai tanulmányokban egyes köznépiként jelzett temetők germános hatást mutatnak (pl. Ibrány-Esbó-Halom, Püspökladány-Eperjesvölgy).

Értelmezhető mintázat alatt azt értjük, hogy (a) a haplocsoport bizonyos alcsoportjai ismétlődnek a honfoglaló mintákban, (b) ezek az alcsoportok történelmileg értelmezhető időn belül váltak el egymástól, (c) és a mai magyarok között is megtalálhatók. Például a Magyarhomoróg-könyadombi temető, 23-as sírjában nyugvó, D-haplocsoportoz tartozó, belső-ázsiai származású férfi (Maróti és mtsai 2022) egy szál magában áll, bárminemű

rokonság nélkül a honfoglalók és a mai magyarok között. De ugyanígy nem látjuk a mai magyarok között a C-haplocsoportoz tartozó „Bene vezér” nyomát sem (Fóthi és mtsai 2020).

Az Ugor Ábrahámtól induló apai vonalak öt nagyobb ágra bomlanak. Egy majdnem kihalt ág (BY199053) a szargatkai kultúrában élt, egy az obi-ugorokra jellemző (N-FGC41337), három pedig a mai magyarokra. A három magyar alcsoport azért nővum, mert idáig csak két csoportról tudtunk, az N-B540-ról és az N-B545-ről (Post és mtsai 2019).

Ez a harmadik ág, az N-Y597076 igen ritka, és így reményeink szerint igen informatív lesz a jövőbeli kutatások számára. Ezen az ágon az új teszteknek köszönhetően megtaláltuk a Karos II/29-es elit honfoglaló személy ma élő közvetlen apai leszármazottját az Ipoly menti Letkés településen. Az 1. ábrán látható fastruktúra alapján kimondhatjuk, hogy az obi-ugorok és magyarok nem szétváltak, hanem valamikor i. e. 1450 és 1350 között a későbbi obi-ugorok ősapja kivált az ugor közösségből, míg a másik három ág (a későbbi magyar törzsek ősei) együtt maradt.

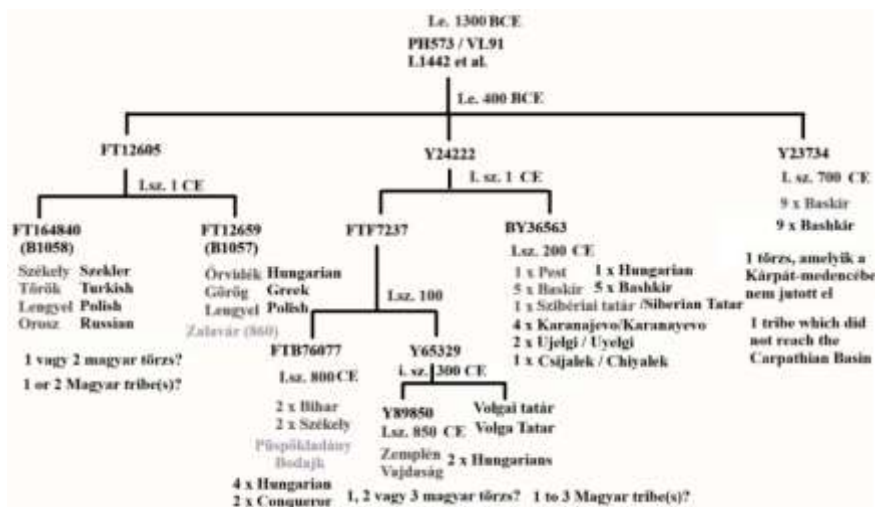
1. ábra: Az ugor apai leszármazás korai szintjei.
Figure 1: Early branches of Ugric paternal descent.

Mivel a mostani kutatási projektünkben azonosított N-Y597072 markert nem ismerték, nem is mérték idáig, potenciálisan azok a minták kerülhetnek ebbe a kategóriába, amelyek

az N-B539 markerre pozitívak, az N-B540 és N-B545-re pedig negatívak voltak. Érdekes a földrajzi előfordulása ennek az csoportnak. A honfoglaló minták egy mikrorégióban található Északkelet-Magyarországon. Három minta tartozik az új csoportba: Bodrogszerdahely 3. sír, Karos-Eperjesszög II/14, Karos-Eperjesszög II/29.

Ugor Ábrahám leszármazottai közül a legnagyobb arányban a mai magyarokban az L1034>Y24222 alcsoport található meg. A honfoglalók között a püspökladányi 95. sírban (Maróti és mtsai 2022), és Székesfehérvár körzetében a bodajki 96. sírban (2. ábra). Több mélyebben mért karajakupovói kultúrájú és ujelgi minta is ebbe az alcsoportba tartozik (Gerber és mtsai 2024, Gyuris és mtsai 2025).

Talán a csoport nagyobb lélekszáma miatt ez a csoport mintha kijelölné a magyar vándorlás útvonalát. Ma is élnek e csoport tagjai a szibériai tatárok között, és Szamarában, ahol feltehetően a magyarok átkeltek a Volgán (Türk 2025). Tatársztánban pedig Kulle-Kimiből és Kugarcsinóból ismerünk recens mintát. Kugarcsino település azért is érdekes számunkra, mert a Káma partján fekszik, a magyar őstörténetből jól ismert Csisztopollal szemben. 1983-ban a Káma-torkolat környékén, egy csisztopoli temetőben magyar vonatkozású sírkövet találtak a kutatók.

2. ábra: Az N-L1442 alcsoport struktúrája.
Figure 2: Structure of the N-L1442 subgroup.

Ennek a csoportnak az is érdekessége, hogy egy L1034>Y24222 alcsoportba tartozó, 780 körül született férfinak 4 leszármazottja él a mai magyar népességben: kettő Biharban (Magyarhomoróg és Szentpéterszeg), kettő pedig Székelyföldön. Mintha ennek az egyetlen férfinak a leszármazottai is szépen illusztrálnák, hogy a székelyek egy része Biharból telepedett át a mai Székelyföldre (2. ábra).

A genetikai adatok azonban azt is mutatják, hogy a székelyek több különböző területről származnak. (A székely nyelvjárások arra utalnak, hogy az ország különböző területeiről érkeztek magyar nyelvű csoportok a mai Székelyföldre). A legizgalmasabb kétségtelenül az L1034>FT12605 alcsoport, amelybe egy 860 körül, a Kárpát-medencében elhunyt zalavári mint tartozik (Gerber és mtsai 2024). Ez az alcsoport ugyanis ma a székelyek között, és egy Ausztriában, Burgenlandban (Örvidék) élő magyarban található meg.

Az alacsony mintaszám ellenére is megfogalmazhatunk egy egyelőre gyenge lábakon álló, mégis reális hipotézist. Ez az alcsoport is valahogy a székelyekhez kapcsolódik, hiszen a középkori Magyarországon a székelyek a keleti és nyugati határvidéken is védelmi feladatokat láttak el. Ez az egyelőre igen halvány nyom új megvilágításba helyezheti a kettős honfoglalásként elhíresült elméletet. A genetikai adatok ugyan nem támasztják alá, hogy az avarok magyar nyelvűek lettek volna, de azt igen, hogy a honfoglalás előtt, Etlközéből kisebb magyar csoportok már beszivároghattak a Kárpát-medencébe.

Egy másik nagyon érdekes alcsoport az N-B545 alcsoport. Az N-B545 ritkasága miatt is kifejezetten informatív alcsoport, hiszen az obi-ugorok génállományából nem ismert, és csak a baskírok, és a volgai tatárok génállományából ismertük a közelmúltig. Tehát az N-B545 már magyar gyanús migrációs marker (3. ábra).

3. ábra: N-B545 alcsoportba tartozó minták.

Figure 3: Samples in subhaplogroup N-B545.

Nem meglepő tehát, hogy 2024-ben nagyobb arányban mutatták ki az N-B545 alcsoportot a mai szibériai tatár népekből az Irtis mentén, Tobolszktól kissé keletre (Ponomarjov és mtsai 2024), és idén pedig egy középkori szibériai tatár mintában a Tobol folyó mentén (Gyuris és mtsai 2025). Valószínűségi megközelítésünk alapján figyelemre méltó, hogy a magyar őstörténettel foglalkozó kutatók egyetlen középkori mintát (15. század) gyűjtöttek a Tobol mellékéről, és az pont ebbe a ritka, magyarokra jellemző alcsoportba esett.

A legújabb kutatások, teljesen más módszerrel (IBD) is pont ebben a régióban, a szargatkai kultúra késői, Tobol menti változatában találták meg a magyarok elődeit (Gyuris és mtsai 2025). Láthatóan egy régióból, a Tobol és a Közép-Irtis vidékéről gyűlnek a korai magyarokra utaló genetikai adatok. Az archeogenetikai adatok tehát térben és időben kijelölik az Urál-vidék előtti magyar szállásterületet, amelyet a középkori és mai adatok annyival egészítenek ki, hogy a magyar népesség egy része helyben maradt. Úgy néz ki, az archeogenetikai összefüggések megerősítik Olekszij Komar korábbi felvetését, amely szerint a Kézai Simon által az őshaza egyik nagy folyójaként leírt Togora a Tobol lehetett (Komar 2018, 26).

Visszatérve a honfoglalás korába, az N-B545 Baskíriában a Jurmat (N-FT179291), az Elan (N-FTC5500) és a Min (N-Y49419) törzsek meghatározó alcsoportja, és valószínűleg Ujélgi régiójában pedig a Bikatin törzs tartozik még ide (Abszaljamova és mtsai 2024). A három baskír csoportot az i. sz. 3. századra datálható N-BY51877 mutáció köti össze, illetve választja el a két magyar N-Y24378 mintától. A Jurmatokat tartalmazó baskír ágban a baskírok és a mai magyarok időbeli elválása az i. sz. 1–2. századra datálható. Bár a 9. századi honfoglaláshoz képest ez jelentős időbeli távolság, a törzsi-nemzetségi identitás hét-nyolc évszázados fennmaradására Kazahsztánban van példa, a kicsi zsűsz Alau Emírtől származik (Zhabagin és mtsai 2021, 3. táblázat).

A B545 alcsoport másik ága (N-PRX35) megtalálható a Kaukázusban, azon belül is Csecsenföldön, valamint a Székesfehérvár környéki honfoglaló temetőkből, Sárbogárdon, a 137. sírban, (Gerber és mtsai 2024), és Biharban, Sárretudvari 5. sírjában (Maróti és mtsai 2022). Nehéz másképp gondolni, mint arra, hogy a szavárd magyarok nyomát találtuk meg, bár elvileg nem lehet kizárni későbbi mozgásokat sem a Kaukázus és Baskíria között. Mindenesetre az egyik N-PRX35 csecsen és néhány magyar a DNS-óra alapján egyaránt egy 715 körül született személy leszármazottja. Tehát azt kell feltételeznünk, hogy a szavárd magyarok valamikor 715 után váltak ki a nyugatra tartó magyarok köréből és azt is, hogy számszakilag jóval kevesebben lehettek, mint akár az Urál-vidéken maradt vagy az etelközi magyarok.

Elgondolkodtató, hogy ezen eset kivételével az apai vonalak tekintetében időben rendre jóval korábbi elváltást találunk a mai baskírok/tatórok/csuvasok és magyarok között, mint a régészeti eredmények alapján reális lenne. Elvileg kétféleképpen is feloldható ez a paradoxon. Vagy nincsenek azokból a régiókból mélyen mért baskír mintáink, ahonnan a magyarok elindultak nyugatra az Urál-vidékről. De azt sem lehet kizárni, hogy az apai vonalak mentén szerveződő társadalmakban a politikai tagoltság kialakulása jóval megelőzte a „hétmagyar” elvándorlását.

3. táblázat. A mai magyar minták legközelebbi Volga-Káma-vidéki genetikai kapcsolatai.
Table 3. Time of separation of contemporary Hungarian samples from the closest relatives in the Volga-Kama region.

Mutációs lánc (alcsoport) – Mutation chain (subgroup)	Genetikai párok elválása – Separation of genetic pairs
N-B539>B540>L1442>Y24222>BY36563	~ i. sz. 100–200 – 100–200 A.D.
N-B539>B540>L1442>Y24222>Y65329	~ i. sz. 1–100 – 1–100 A.D.
N-B539>B545>Y24378>Y24374	~ i. sz. 100 – 100 A.D.
N-PH1612>A9416>Y55488	~ i. sz. 50 – 50 A.D.
R1a-SUR51 (Árpádok vs. baskír Tamjan törzs – Árpád dynasty vs. Bashkir Tamjan tribe)	~i. sz. 200 – 200 A.D.

Egy szóval, biztosan jelez valamit az a visszatérő mintázat, ami szerint a Baskíriában maradt ősmagyar csoportok és a honfoglaló elődei Kr. u. 1–2. században különültek el, de nem világos, hogy ez mit takar. Elképzelhető például, hogy a baskíriai magyarok zöme korábban lépte át az Urált, és a honfoglalók elődei Etelközbe közvetlenül az Urálon túlról, a mai Cseljabinszk környékéről vándoroltak be a 8. vagy a 9. században egy viszonylag rövid északnyugat-baskíriai tartózkodás után. Nincs okunk azonban azt feltételezni, hogy Kelet-Tatársztán és Északnyugat-Baskíria kimaradt volna a vándorlási útvonalból. A Jenő és a Jurmat törzsek szétválása minden bizonnyal ezen a területen következett be. A Jurmatok is ebből a régióból vándoroltak le délre a 15. században (Róna-Tas 1996, 332 oldal).

Tovább árnyalja a képet, hogy a genetikai alapú IBD sharing vizsgálatok időben jóval közelebbi kapcsolatokat mutatnak az Ujelgiből származó és egyes honfoglaló minták között. A 10. század eleji szakonyi honfoglalók és a nagyjából egy időben élt ujelgiek közötti értékeket, a közös IBD szegmens teljes hosszát nem lehet automatikusan évszámokra váltani, de az reális feltételezés, hogy hatod fokú (kb. 150–200 év) rokonság állhat fenn egyes szakonyi honfoglalók és az Ujelgiben eltemetettek között (Gyuris és mtsai 2025).

A honfoglalás és a nem ugor eredetű apai vonalak

Térjünk most át a másik három rendszert alkotó haplocsoport elemzésére. Mielőtt ezt megteesszük, vessünk egy pillantást a mai baskír génállományra. A három leggyakoribb haplocsoport a baskírok között, növekvő sorrendben az R1b-M269, az N-B539, és végül a legnépesebb az R1a-Z93 (Ponomarev és mtsai 2024).

A baskír R1a-Z93 nagy többsége azonban az R-Y5977 alcsoportba tartozik (FamilyTreeDNA Discover - Y-DNA Haplogroup R-Y5977), amelyik hiányzik a honfoglalókból és a mai magyarokból. Ami nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy ennek a baskír alcsoportnak az alapító ősapja a DNS-óra szerint Kr. u. 862-ben született. Tehát egy olyan időpontban, amikor a honfoglaló magyarok elődei már eljöttek az Urál-vidékről.

Ugyanígy a harmadik leggyakoribb baskír alcsoport, az eredendően proto-indo-európai (afanaszjevói) migrációkból Szibériában maradt R1b-KMS60 alcsoport ősapjának a születési idejét Kr. u. 950 körülre becsülhetjük (FamilyTreeDNA Discover - Y-DNA Haplogroup R-KMS60). A baskírok között előforduló másik R1b alcsoport, a kazah kipcakok között jellemző R1b-M73>L1433, ami Kárpát-medencei csontleletekből egyelőre nem került elő, és a mai magyarok között elvétve felbukkanó alcsoport inkább kun eredetű lehet.

Összeségében elmondható, hogy a Baskíria területén közvetlenül a magyarok elvándorlása után fontos demográfiai folyamatok kezdődtek. Néhány R1a-Z93 és Urál-vidékről származó R1b minta megjelenik ugyan a honfoglaló elitben, de sem számosságban, sem struktúrájában nem utalnak, nagy összefüggő tömbökre.

A legfontosabb nem ugor eredetű csoport a honfoglaló génállományban az N-PH1612. Ez az alcsoport szinte biztosan az Urál-vidéken csatlakozott a magyar törzsszövetséghez, mert ez a baskír Jenei törzs vagy nemzetség domináns alcsoportja, de más baskír törzsekből, és általában véve Európából is gyakorlatilag hiányzik, a mai magyar génállományban is csak szórványos a jelenléte. Az N-PH1612 alcsoport végső soron a Bajkál-tó vidékéről származik, és a közép-szibériai jakutok távoli apai unokatestvére. A Tobol és Irtis menti szórványos N3a2 előfordulások más alcsoportba tartoznak.

A friss kutatások szerint az Aba nemzetség is ebbe az alcsoportba tartozik (Varga és mtsai 2024). Ennek alapján reális feltételezés, hogy az Aba nemzetség eredendően a Jenő törzshöz tartozott. A genetikai eredményekkel összhangban a krónikás hagyomány megőrizte az Aba nemzetség csatlakozott státuszának emlékét. Érdekes módon mindkét ismert mai magyar minta Északkelet-Magyarországról került elő (Tornaszentjakab, illetve Nyírkáta), ahogy egy karosi (I/1.) és tuzséri (6. sír) honfoglaló lelet is. Ugyanakkor az N-PH1612 csontleletek inkább a Dél-Alföldön sűrűsödnek (Örménykút 52/50; Algyő 92, Kiskundorozsma 500, Szeged I19073), de recens mintát ezen régiókból nem ismerünk.

A fent leírt N-PH1612 haplocsoport kivételével jelenleg úgy tűnik, hogy csak szórványosan csatlakoztak más apai vonalak az Urál-vidéken a honfoglaló magyarok elődeihez. Egyedül a G2a-L1264 alcsoport esetében merül föl, hogy az már az Urál-vidéken, esetleg már Cseljabinszk környékén belépett a magyar génáramba, mert a Kr. u. 10. századból ismerünk egy G2a-L1264 mintát Ujelgiből. (A nyers adat alapján FTDNA-mérés a publikáltnál két szinttel mélyebbre, L1266 alatt L1264-ra is pozitívnak mérte az ujelgi mintát). A G2a-L1264 alcsoport végső soron kaukázusi eredetű. Tehát a sokat kutatott kaukázusi kulturális hatás elvileg érthette a honfoglaló magyarok elődeit már az Urál-vidéken is.

Az alapvetően északnyugat-kaukázusi nyelveket beszélő népekre (abház, adige, cserkesz) jellemző G2a-L1264 csoport két ízben fordul elő Ujelgiben (I19118, Ujelgi 4), valamint több honfoglalóban is (Homokmégy 50 és 231, Balatonújlak I19076).

Ugyanakkor óvatossá kell lennünk e tágabb csoport tekintetében a belső struktúra mélyebb ismerete nélkül, mivel hun (Fonyód 4), szarmata (Rákoscscaba 211) és dél-oroszországi szkíta csontleletekben is előfordul. Egyelőre nyitott kérdés, hogy az Urálon túl csatlakozott-e nagyobb népesség a honfoglaló magyarok elődeihez.

A karosi elit honfoglaló testvérek (II/16, II/52, III/12) az YFull mutációs besorolása alapján az I2-Y195015/FT254808 (I-Y195015 YTree) alcsoportba tartoznak. Ma élő ilyen minták Kijev környékén, valamint a Kazár Birodalom magterületének számító dél-oroszországi Sztavropol megye területén fordulnak elő, így feltételezhetjük, hogy a karosi elitet a magyarokhoz Etelközben csatlakozott keleti szlávok, esetleg kabarok alkották. Törzsi-nemzetségi struktúráját azonban nem tudunk jelenleg felrajzolni, ez további kutatást igényelne.

Törzsek és alcsoportok

A honfoglaló törzsek genetikai azonosítása rendkívül nehéz, szinte reménytelen feladat. Ennek elsődleges oka az egyes honfoglaló temetők génállományának meglepő heterogenitása. Éles kontrasztot jelent azonban, hogy a legtöbb baskír törzsben mai napig kimutatható, egy – nem tudományos szóhasználattal élve – apai vonalú főág, illetve az is, hogy az egyes baskír törzsek szállásterülete ma is nagy vonalakban körberajzolható. Ha figyelembe vesszük, hogy a magyar vándorlás igen gyors volt, hamar elérték a Kárpát-medencébe az Urál vidékéről a magyarok, akkor ez a kontraszt még élesebbé válik.

Mindenesetre, a baskír párhuzamok alapján a Jenő törzs főágát az N-PH1612 alcsoportban, a Jurmat főágát pedig az N-B545 alcsoportban keressük. Ha feltételezésünk igaz, akkor a Jenő talán egy csatlakozott onogur csoport, a Gyarmat törzs viszont magyar eredetű lehetett. Más kérdés természetesen, hogy a törzsnevek milyen eredetűek. A baskír Jenej törzsnév lehet magyar vagy volgai bulgár eredetű is (Róna-Tas 1996, 332). A baskír Jurmat viszont már csak a volgai bulgárból való átvétel esetén köthető össze a magyar Gyarmat törzsnévvel (Róna-Tas 1996, 332).

Az N-Y597076 alcsoportból két személyt ismerünk a Kárpát-medencében. Mind a ketten egy településen, Letkésen, az Ipoly mentén laktak. A mérések alapján azonban távoli rokonok, közös ősiük nagyjából i. sz. 700-ban élt. Nagyon valószínűtlen, hogy 1300 év alatt nagyon eltávolodott a két ág egymástól, és utána éppen ugyanabba a faluba érkeztek meg. Sokkal valószínűbb, hogy egy darabig együtt mozogtak, majd egy mikrorégióban maradtak. Letkés 1599-ben, a török időkben „elnéptelenedett”. Ezért érdekes, hogy Ipolykeszi Letkés közvetlen szomszédságában fekszik, és az Ipoly mentén összesen négy Keszi nevű település is található: Ipolykeszi, Ipolykiskeszi, Keszihóc vagy Dacsókeszi és Kőkeszi. Berta Árpád turkológus megfejtése szerint a Keszi töredéket jelent (Berta 1989). Ez az értelmezés összeegyeztethető az N-Y597076 alcsoport töredékes előfordulásával az N-B539 alcsoporton belül. Mindez természetesen nem bizonyítja, hogy a Keszi törzs főága az új, N-Y597076 alcsoportba tartozna, de mint lehetőséget meg kell említenünk.

Annyit mondhatunk, hogy a legnépesebb ugor alcsoportból, az N-L1442-ből szintén kikerülhetett egy vagy több törzs főága. Tehát a törzsnevek eredetétől függetlenül legalább még egy magyar eredetű törzssel kell számolnunk. Azaz legalább három magyar eredetű törzset feltételezhetünk a honfoglaló törzsszövetségben. Valószínűbb azonban, hogy több magyar törzs is lehetett, hiszen az N-L1442 és az N-B545 alcsoport is igen korán különböző ágakra bomlott. Esetleg érdemes lenne megvizsgálni, hogy a tíz Szent István-kori püspökség és a tíz honfoglaló törzs (7 magyar + 3 csatlakozott) szállásterülete között lehet-e összefüggés, mert a nyugat-európai egyházszervezési szokások alapján ez nem lenne példa nélküli.

Közelítések az Árpádok eredetével kapcsolatban

Az Árpádok eredetével kapcsolatban két kiemelkedő tanulmány született az elmúlt években. Egyfelől B. Szabó János és Sudár Balázs arra a kérdésre keresték a választ, hogy Ügyek, Álmos apja lehetett-e valós történelmi személy (B. Szabó és Sudár 2017). Amennyiben igen, akkor valószínűleg komoly szervezési és államigazgatási tapasztalatokkal rendelkezhetett, mert az Árpádok politikai teljesítménye kiemelkedő volt a kor viszonyai között. A kutatók szerint ennek a speciális államszervezési tudásnak a forrása lehetett az Ujgur Kaganátus. Az Ujgur Kaganátus Kr. u 840-ben bekövetkezett bukását követő ujgur és oguz szétvándorlás legalábbis lehetővé teszi térben és időben ezt a kapcsolatot. Az utolsó ujgur fejedelmet, Ügét 846-ban ölte meg az Altaj hegységben.

Az Árpád-ház genetikai vizsgálata során pedig az derült ki, hogy az Árpádok legközelebbi kapcsolatai apai vonalon Baskíriába (Nagy és mtsai 2022), azon belül pedig döntően Aszkarovo környékére, a baskír Tamjan törzs vagy nemzetség szállásterületére vezetnek (Abszalamova és mtsai 2024). A baskírok között megtalálható Tamjan nemzetség főága egyetlen ősapától származik, aki Kr. u. 950 (Yfull becslés) élt. Az FTDNA-becslése alapján azonban Kr. u. 1200 körül élt.

A történészek ötlete és a genetikai eredmények látszólag merőlegesen egymásra, de néhány észrevétel miatt mégis érdemes együtt vizsgálni őket. Egy baskír monda szerint Aszkarovo környékén valaha magyarok és ujugrok éltek (Abszalamova és mtsai 2024). Egy meglehetősen kétes forrás még meglepőbb párhuzamot kínál, miszerint a Tamjan nemzetség ősapja Tat-Ugek volt (Abszalamova és mtsai 2024). Azaz egy olyan névvel rendelkezett, amely meglepően hasonlít a magyar hagyományból ismert Ügyek névre. További puha párhuzam, hogy az eredetmondák szerint a Tamjan törzs az Altajból érkezett, és sokáig elkülönült a baskíroktól (Kuzeev 2010). További vizsgálatra érdemes, hogy a magyar Tarján és a baskír Tamjan törzsnevek között lehetséges-e bármilyen kapcsolat, Berta Árpád szerint ugyanis az Árpádok törzse a Tarján lehetett (Berta 1989). Végül pedig az, hogy a magyarok ismerték a manicheizmust, érthetővé tenné, hogy egy ujgur manicheista csoport a magyaroknál keresett, és talált menedéket.

Témánkhoz tartozik még, hogy Menzelinszktól délre, ahol tételeken említik a magyarokat a baskír hagyományok (Abszalamova és mtsai 2024), Északkelet-Tatársztánban, a Muszljumovói járásban van egy Tamjan nevű település. Illetve a Belaja folyókban, Meleuz járásban is található egy Tamjan nevű település. Tehát a helynév adatok legalábbis lehetővé teszik, hogy a „hétmagyar” és valamelyik Tamjan csoport vándorlási útvonala keresztezte egymást.

A szikár történelmi tényekhez visszatérve azonban csak annyit mondhatunk, hogy a 10. században a kimek törzsszövetségben, a Kazak-steppe északnyugati részén élt egy jugur (<ujgur) eredetű csoport (Vásáry 2008, 84). A kutató azt is valószínűsíti, hogy a kimek törzsszövetségben feltűnő oguz törzsnevek a 840 utáni ujgur szétvándorlás során kerülhettek Belső-Ázsia nyugati felébe. Magyarán az Árpádok eredetmondájának, pontosabban a Turul-monda oguz párhuzamai (Sudár 2017) nem állnak ellentétben az Árpádok esetleges Ujgur Kaganátusból való származásával.

A belső-ázsiai csoportok honfoglaló magyarokhoz történő csatlakozását megerősíti, hogy Fóthi Erzsébet a honfoglaló elit apai vonalait három régióba vezette vissza, amelyből az egyik Belső-Ázsia, a Bajkál-tó vidéke. Karos-Eperjesszög II/60-as sírjában fekvő egyén is ez utóbbi körbe tartozik. Az ebben a sírban nyugvó személy azért érdekes, mert a kutatók szerint az általa képviselt apai vonal igen gyorsan érhetett el az Altaj-vidékről a Kárpát-medencébe (Fóthi és mtsai 2020). Szintén belső-ázsiai apai vonalat képvisel a korábban említett D-haplocsoportba tartozó honfoglaló és a ladánybenei „Bene vitéz” (Maróti és mtsai 2022) is.

Következtetések

A magyar etnogenezis egyik fő kérdésköre, hogy mikor és hol éltek őseink, milyen szállásterületeken keresztül érkeztek a magyarok a Kárpát-medencébe. Hol volt az Urál-vidéken a magyar szállásterület, hol volt az ugor és az uráli őshaza? Ezekre a kérdésekre egyre megbízhatóbb választ kaptunk az elmúlt években.

A legújabb kutatások alapján az Urál-vidéki őshazát a karajakupovói kultúra testesíti meg. A kutatók azt is megállapították, hogy a karajakupovói kultúra lakossága döntően a szargatkai kultúrából származik, amely ugor vagy magyar komponensét számos kutató már korábban is feltételezte (Koryakova és Epimahov 2007). A szargatkai kultúra jelentőségét nehéz túlbecsülni a magyar őstörténetben, mert fennállása hosszabb volt, mint az eddigi kárpát-medencei magyar jelenlét. A hun hagyományt is más megvilágításba helyezheti a szargatkai kultúra, mert a régészeti leletek alapján a Kr. e 3. században a Tobol és Irtis között élő szargatkaiak békés viszonyban éltek az ázsiai hunokkal (Koryakova és Epimahov 2007, 311).

Az omszki régiót pedig szabályosan körülbástyázzák az ugor és a magyar őshazára utaló jelek. Omszk környékén találták meg az archeogenetikuskok Ugor Ábrahám legközelebbi ismert őst és egyik közeli leszármazottját. Omszk közvetlen közelében, Bityában, a szargatkai kultúra területén találták meg az első N-B539 alcsoportoz tartozó mintát (Gnecchi-Ruscione és mtsai 2021), Rosztovkában pedig az N-B539 alcsoport legközelebbi ismert ősapját (Zheng és mtsai 2025, 4. táblázat). A rosztovkai minta a szejma-turbinói kultúrkörbe tartozik, azonban egyedi abban az értelemben, hogy a többi minta ugyaninnen más haplocsoportba tartozik. Azt kell feltételeznünk a mintáról, hogy eredendően valamelyik Rosztovkához közeli kultúrából származhat. A korai bronzkorban a krotovói, taskovo-loginovói, szuzguni és jelunyinói kultúrák uralták Omszk tágabb térségét. Tehát valamelyik felsorolt kultúrában érdemes keresnünk az ugor ősnépességet és az ugor őshazát. A szamuszi genetikai adatok a permi finnugorok (komik, udmurtok) felé mutatnak, ami lehetővé teszi a permiek és az ugorok, illetve a korai magyarok közötti nyelvi érintkezéseket (3. táblázat, Csúcs 2021).

A másik nagy kérdéskör a magyar etnogenezisben, hogyan tudtak a korai magyarok integrálódni Európához, és hogyan tudták integrálni a már itt élő, többségben lévő népeket. Az első kérdés szempontjából a manicheista és a nesztorianus keresztény stílusjegyeket hordozó tárgyak kiemelten fontosnak tűnnek. Európa keresztény áramlataira könnyebben csatlakozott rá egy olyan nép, amely legalább hírből ismerte Jézust. A manicheizmus jelentősége tovább növekedhet, ha a későbbi kutatások megerősítik, hogy a magyar államot megszervező Árpád-ház is egy manicheista csoportból származik.

A Kárpát-medence helyi lakosságával való együttélésre a magyarok egy teljesen más stratégiát alakítottak ki, mint az avarok. Az avarok évszázadokon keresztül elkülönültek az itt élőkötől, a magyarok pedig az elejétől fogva keveredtek velük (Gnecchi-Ruscione és mtsai 2024). Az avarokról annyit érdemes még elmondani, hogy az avar elit feltételezhetően zsuan-zsuan eredetű rétege nem érte meg a honfoglalást, és mára látszólag teljesen kihalt a Kárpát-medencében (Fehér 2025).

Összességében a genetikai adatok azt mutatják, hogy a korai magyar társadalomban – ahogy népmeséinkben is – a ranglétrán való gyors felemelkedés lehetséges volt. Minden jel szerint az első magyar királyok, az Árpád-ház tagjai és Aba Sámuel csatlakozott népekből származtak. Ugyanígy a három karosi vezér is valószínűleg Etelközben csatlakozott a magyar törzsszövetséghez. A modern szociológiai kutatások szerint a társadalmi integráció egyik motorja, a teljesítményt felemelkedéssel jutalmazó társadalmi légkör.

Végezetül egy fontos kérdést nem kerülhetünk meg. Mivel magyarázható, hogy 3000 éven keresztül, az ugor kortól a honfoglalásig együtt maradt „Ugor Ábrahám” három leszármazottja. Ez az összetartozás akkor is megdőbentő, ha magyarok maradtak a Tobol-Irtis folyók mentén és az Urál vidékén. Ekkora időintervallum még a kínai civilizáció történelmében is hosszúnak számít. A válasz bizonyosan több tényező és a jelenség hátterében kulturális és gyakorlati okok is állhatnak.

4. táblázat. A magyarok nyelvhordozó ősapáinak vándorlása (az időszakok szándékosan fednek át, mert a C¹⁴-es mérésekben és a mutációalapú kormeghatározásban is van látencia).

Table 4. Migration path and chronology of patriarchs carrying the ancestors of the Hungarian language.

Nyelvi/régészeti szakasz – Linguistic/archaeological period	Területi elhelyezkedés – Geographical location	Becsült időszak – Estimated chronology
Ugor őshaza – Ugric homeland	Omszki terület – Omsk region	i.e. 2050–1350 (B.C.)
Előmagyar őshaza – Pre-Hungarian homeland	Omszki terület (Szargatka) – Omsk region (Sargatka)	i.e. 1350 (B.C.) – i.sz. 300 (A.D.)
„Julianus magyarjai” – ”Julian’s Hungarians”	Baskíria (Karajakupovo, Csijalek) – Bashkiria (Karajakupovo, Csijalek)	i.sz. 100–1400 (A.D.)
Ősmagyarok (Karajakupovo) – Pre-Hungarians (Karajakupovo)	Cseljabinszk/Tobol/Ujelgi	i.sz. 300–850 (A.D.)
Honfoglaló magyarok – Hungarian conquerors	Etelköz (Szubbotyici-horizont – Subbotitsi-horizon)	i.sz. 850–895 (A.D.)

Egyfelől, valószínűleg egy olyan hiedelemvilágban éltek, amelynek kulturális középpontja erőteljes gravitációs vonzerővel rendelkezett. Másrészt, a gyakorlatban huzamos ideig egy jól körülhatárolt területen kellett élniük, mert a rendszeres vándorlás forgatagában biztosan szétváltak volna a mégoly összetartó nemzetségek is, és csatlakoztak volna mások is hozzájuk. Életmódjuk tehát nem lehetett nagyon mobil. Valamint ez a jól körbe határolható terület stabilan biztosította a szükséges erőforrásokat, elsősorban az élelmet. Társadalmukra olyan katonai-politikai berendezkedés lehetett jellemző, amely a kor viszonyai közt megvédte a társadalom integritását a külső támadásoktól.

Ha krónikáinkat nem szó szerint, nem kottaként, hanem dallamként értelmezzük, akkor az előbbieket kihallhatók Anonymus krónikájából: „soha semmiféle uralkodó hatalmának az igáját nem viselték”, „sok állatnak és elegendő ennivalónak a birtokosai”.

Köszönetnyilvánítás: A kutatást és a tanulmány megjelenését az Alapítvány a Kelet- és Közép-európai Kutatásért és Képzésért támogatta, enélkül a költséges nagy felbontású tesztek nem valósulhattak volna meg. Köszönjük Klima Lászlónak, Fóthi Erzsébetnek, Dimitrij Adamovnak, Ruttkay-Miklónak és Gugán Katalinnak a szakmai támogatást.

Irodalom

- Abszaljamova, J., Veress, A., Habibullin, E., Aszilguzsin, R., Sziráki, Zs., Fehér, T., Jávorszky, B., Németh, E. (2024): A keleti magyarok nyomai a baskír hagyományban. In: *Magna Hungaria nyomában – Baskírok és magyarok. Baskíria és a baskír nép szerepe a magyarok korai történetében*. Martin Opitz Kiadó, Budapest. pp. 181–199.
- Benveniste, E. (1966): De la subjectivité dans le langage. In: *Problemes de linguistique générale*. 1. Gallimard, Paris. pp. 258–266.
- Berta, Á. (1989): Új vélemény török eredetű törzsneveinkről. *Keletkutatás*, 1989 tavasz. 3–17.
- Bodrogi, T. (1997): *Mesterségek, társadalmak születése*. Fekete Sas Kiadó, Budapest. p. 446.

- Botalov, S.G. (2024). Kochevniki Yuzhnogo Urala i novye religioznye doktriny srednevekovykh imperiy Tsentral'noj Azii (Nomads of the Southern Urals and new religious doctrines of medieval empires of Central Asia). *Arkheologiya Evraziyskikh Stepey*, (6): 271–289. DOI: <https://doi.org/10.24852/2587-6112.2024.6.271.289>
- B. Szabó, J., Sudár, B. (2017): „Vgec-ügyek – Egy elfeledett ősapá”. In: Türk, A. (Szerk.) *Hadak útján XXIV. A népvándorlások fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája Esztergom, 2014. november 4–6.* 2. kötet. PPKE – ELTE, Budapest – Esztergom. pp. 223–231.
- B. Szabó, Sudár, B. (2024): *Muszlim források a korai magyarokról*. Rubicon Online. <https://rubicon.hu/hu/cikkek/muszlim-forrasok-a-korai-magyarokrol>
- Csáky, V., Gerber, D., Szeifert, B., Egyed, B., Stégmár, B., Gennadevich Botalov, S., Valerevich Grudochko, I., Petrovna Matveeva, N., Sergejevich Zelenkov, A., Viktorovna Slepstova, A., Dmitrievna Goldina, R., Vasilevich Danich, A., Mende, B. G., Türk, A., Szécsényi-Nagy, A. (2020): Early medieval genetic data from Ural region evaluated in the light of archaeological evidence of ancient Hungarians. *Scientific Reports*, 10: 19137. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-020-75910-z>
- Csernyecov, V.N. (1949): Adalékok az obi ugorok nemzetségi szervezetének történetéhez. Kelet-Európai Tudományos Intézet, Budapest.
- Csúcs, S. (2021): A másodlagos permi–magyar nyelvi érintkezések kérdése. In: Klima, L., Türk, A. (Szerk.) *Párhuzamos történetek. Interdiszciplináris őstörténeti konferencia*. M. Opitz Kiadó, Bp.
- Fehér, T. (2025): Népek és törzsek a Kárpát-medencében Y-kromoszóma eredmények a vaskortól a honfoglalásig. *Debreceni Szemle*, 33(3): 289–296. DOI: <https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2025/33/3/289-296>
- Fóthi, E., Gonzalez, A., Fehér, T., Gugora, A., Fóthi, Á., Biró, O., Keyser, C. (2020): Genetic analysis of male Hungarian Conquerors: European and Asian paternal lineages of the conquering Hungarian tribes. *Archaeological and Anthropological Sciences*, 12, 31. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12520-019-00996-0>
- Gerber, D., Csáky, V., Szeifert, B., Borbély, N., Jakab, K., Mező, G., Petkes, Z., Szücsi, F., Évinger, S., Líbor, C., Rácz, P. (2024): Ancient genomes reveal Avar-Hungarian transformations in the 9–10th centuries CE Carpathian Basin. *Science Advances*, 10(51): p.eadq5864. DOI: <https://doi.org/10.1126/sciadv.adq5864>
- Gnecchi-Ruscione, G.A., Khussainova, E., Kahbatkyzy, N., Musralina, L., Spyrou, M.A., Bianco, R. A., Radzeviciute, R., Martins, N.F.G., Freund, C., Iksan, O., Garshin, A., Zhaniyazov, Z., Bekmanov, B., Kitov, E., Samashev, Z., Beisenov, A., Berezina, N., Berezin, Y., Bíró, A. Zs., Évinger, S., Bissembaev, A., Akhatov, G., Mamedov, A., Onggaruly, A., Voyakin, D., Chotbayev, A., Kariyev, Y., Buzhilova, A., Djansugurova, L., Jeong, C., Krause, J. (2021): Ancient genomic time transect from the Central Asian Steppe unravels the history of the Scythians. *Science Advances*, 7(13): eabe4414. DOI: <https://doi.org/10.1126/sciadv.abe4414>
- Gnecchi-Ruscione, G.A., Rácz, Z., Samu, L., Szeniczey, T., Faragó, N., Knipper, C., Friedrich, R., Zlámálová, D., Traverso, L., Liccardo, S., Wabnitz, S., Popli, D., Wang, K., Radzeviciute, R., Gulyás, B., Koncz, I., Balogh, Cs., Lezsák, G.M., Mácsai, V., Bunbury, M.M.E., Spekker, O., le Roux, P., Szécsényi-Nagy, A., Mende, B.G., Colleran, H., Hajdu, T., Geary, P., Pohl, W., Vida, T., Krause, J., Hofmanová, Z. (2024): Network of large pedigrees reveals social practices of Avar communities. *Nature*, 629: 376–383. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41586-024-07312-4>
- Gyuris, B., Vyazov, L., Türk, A., Flegontov, P., Szeifert, B., Langó, P., Mende, B.G., Csáky, V., Chizhevskiy, A.A., Gazimzyanov, I.R., Khokhlov, A.A., Kolonskikh, A.G., Matveeva, N.P., Ruslanova, R.R., Rykun, M.P., Sitdikov, A., Volkova, E.V., Botalov, S.G., Bugrov, D.G., Grudochko, I.V., Komar, O., Krasnoperov, A.A., Poshekhonova, O.E., Chikunova, I., Sungatov, F., Stashenkov, D.A., Zubov, S., Zelenkov, A.S., Ringbauer, H., Cheronet, O., Pinhasi, R., Akbari, A., Rohland, N., Mallick, S., Reich, D., Szécsényi-Nagy, A. (2025): Long shared haplotypes identify the Southern Urals as a primary source for the 10th-century Hungarians. *Cell*, 188(21): p6064-6078.e11. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cell.2025.09.002>

- Klima, L. (2019): Keleti vallási motívumok a korai magyarsággal kapcsolatba hozható régészeti kultúrákban. *Archaeologiai Értesítő*, 144: 121–135. DOI: <https://doi.org/10.1556/0208.2019.144.5>
- Komar, O. (2018): *A korai magyarság vándorlásának történeti és régészeti emlékei*. Martin Opitz Kiadó, Budapest.
- Koryakova, L., Epimakhov, A.V. (2007): *The Urals and Western Siberia in the Bronze and Iron Ages*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kovács, Sz., Zimonyi, I. (2015): Besenyők, úzok és kunok a Kárpát-medencében. In: Hatházi, G., Pálóczi Horváth, A., Lyublyanovics, K., Marcsik, A. (Szerk.) *Török nyelvű népek a középkori Magyar Királyságban*. Altajisztikai Tankönyvtár 6. Archaeolingua Alapítvány, Budapest. pp. 73–92.
- Kuzeev, R.G. (2010): Proiskhozhdenie bashkirskogo naroda. Zhdanko, T. A. (Ed.) *Etnicheskiy sostav, istoriya rasseleniya*. Dizayn Poligraf Servis, Ufa. pp. 161–162.
- Maróti, Z., Neparáczi, E., Schütz, O., Maár, K., Varga, G.I., Kovács, B., Kalmár, T., Nyerki, E., Nagy, I., Latinovics, D., Tihanyi, B. (2022): The genetic origin of Huns, Avars, and conquering Hungarians. *Current Biology*, 32(13): 2858–2870. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cub.2022.04.093>
- Nagy, P.L., Olasz, J., Neparáczi, E., Rouse, N., Kapuria, K., Cano, S., Chen, H., Di Cristofaro, J., Runfeldt, G., Ekomasova, N., Maróti, Z., Jeney, J., Litvinov, S., Dzhaubermezov, M., Gabidullina, L., Szentirmay, Z., Szabados, Gy., Zgonjanin, D., Chiaroni, J., Behar, D.M., Khusnutdinova, E., Underhill, P.A., Kásler, M. (2021): Determination of the phylogenetic origins of the Árpád Dynasty based on Y chromosome sequencing of Béla the Third. *European Journal of Human Genetics*, 29: 164–172. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41431-020-0683-z>
- Németh, E. (2025): Meddig maradt meg a magyar identitás Magna Hungáriában? *Debreceni Szemle*, 33(3): 280–288. DOI: <https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2025/33/3/280-288>
- Németh, E., Szeverényi, S. (2024): The origin of Uralic speaking groups from a historical genetic point of view. *Journal of Uralic Linguistics*, 3(1): 30–54. DOI: <https://doi.org/10.1075/jul.00025.nem>
- Ponomarev, G.J., Agdzojan, A.T., Potanina, A.J., Adamov, D.S., Balanovskaja, E.V. (2024): Genetičeskie portrety hantov i mansi po gaplogruppam Y-hromosomy v kontekste genofondov Rossii. *Vestnik RGMU*, (2024/5): 32–41. DOI: <https://doi.org/10.24075/vrgmu.2024.044>
- Post, H., Németh, E., Klima, L., Flores, R., Fehér, T., Türk, A., Székely, G., Sahakyan, H., Mondal, M., Montinaro, F., Karmin, M., Saag, L., Yunusbayev, B., Khusnutdinova, E.K., Metspalu, E., Villem, R., Tambets, K., Rootsi, S. (2019): Y-chromosomal connection between Hungarians and geographically distant populations of the Ural Mountain region and West Siberia. *Scientific Reports*, 9: 7786. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-019-44272-6>
- Révész, L. (2014): *A magyar honfoglalás kora*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.
- Róna-Tas, A. (1996): *A honfoglaló magyar nép élete*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Sudár, B. (2017): Turul szavunk művelődéstörténeti hátteréhez. *Történelmi Szemle*, 59(4): 605–619.
- Szeifert, B., Türk, A., Gerber, D., Csáky, V., Langó, P., Sztaszenkov, D.A., Botalov, Sz.G., Szityikov, A.G., Zelenkov, A.Sz., Mende, B., Szécsényi-Nagy, A. (2022): A korai magyar történelem régészeti és archeogenetikai kutatásának legfrissebb eredményei Nyugat-Szibériától a Középső-Volga vidékig. *Archaeologiai Értesítő*, 147: 33–74. DOI: <https://doi.org/10.1556/0208.2022.00031>
- Tambets, K., Yunusbayev, B., Hudjashov, G., Ilumäe, A.M., Rootsi, S., Honkola, T., Vesakoski, O., Atkinson, Q., Skoglund, P., Kushniarevich, A., Litvinov, S., Reidla, M., Metspalu, E., Saag, L., Rantanen, T., Karmin, M., Parik, J., Zhadanov, S.I., Gubina, M., Damba, L.D., Bermisheva, M., Reisberg, T., Dibirova, K., Evseeva, I., Nelis, M., Klovins, J., Metspalu, A., Esko, T., Balanovsky, O., Balanovska, E., Khusnutdinova, E.K., Osipova, L.P., Voevoda, M., Villem, R., Kivisild, T., Metspalu, M. (2018): Genes reveal traces of common recent demographic history for most of the Uralic-speaking populations. *Genome Biology*, 19(1): 139. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13059-018-1522-1>

- Türk, A. (2025): *Modern magyar őstörténet (Kr. u. 4–10. sz.). A Kárpát-medence honfoglalás kori régészeti hagyatékának eurázsiai kapcsolatrendszere interdiszciplináris kitekintésben.* Tézisfüzetek.
- Varga, G.I.B., Maróti, Z., Schütz, O., Maár, K., Nyerki, E., Tihanyi, B., Váradi, O.A., Gingüta, A., Kovács, B., Kiss, P., Dosztig, M., Gallina, Z., Török, T., Szabó, J.B., Makoldi, M., Neparáczi, E. (2024): Archaeogenetic analysis revealed East Eurasian paternal origin to the Ába royal family of Hungary. *iScience*, 27(10): 110892. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.isci.2024.110892>
- Vásáry, I. (2008): A Jugria kérdés: „Ceterum censeo Iugrum esse delendam”. In: Vásáry, I. (Szerk.) *Magyar őshazák és magyar őstörténészek.* Magyar Őstörténeti Könyvtár 24. pp. 73–87.
- Wilczek, F. (2024): *Alapelvek. A fizika 10 kulcsa a valósághoz.* Typotex kiadó, Budapest.
- Zhabagin, M., Sabitov, Z., Tazhigulova, I., Alborova, I., Agdzhoyan, A., Wei, L.-H., Urasin, V., Zoshel, S., Mustafin, K., Akilzhanova, A., Li, H., Balanovsky, O., Balanovska, E. (2021): Medieval Super-Grandfather founder of Western Kazakh Clans from Haplogroup C2a1a2-M48. *Journal of Human Genetics*, 66: 707–716. DOI: <https://doi.org/10.1038/s10038-021-00901-5>
- Zheng, T.C., Vyazov, L.A., Kim, A., Flegontov, P., Sirak, K., Maier, R., Lazaridis, I., Akbari, A., Frachetti, M., Tishkin, A.A., Ryabogina, N.E., Agapov, S.A., Agapov, D.S., Alekseev, A.N., Boeskorov, G.G., Derevianko, A.P., Dyakonov, V.M., Enshin, D.N., Fribus, A.V., Frolov, Y.V., Grushin, S.P., Khokhlov, A.A., Yu, K., Kiryushin, Y.F., Kitov, E.P., Kosintsev, P., Kovtun, I.V., Makarov, N.P., Morozov, V.V., Nikolaev, E.N., Rykun, M.P., Savenkova, T.M., Shchelchkova, M.V., Shirokov, V., Skochina, S.N., Sherstobitova, O.S., Slepchenko, S.M., Solodovnikov, K.N., Solovyova, E.N., Stepanov, A.D., Timoshchenko, A.A., Vdovin, A.S., Vybornov, A.V., Balanovska, E.V., Dryomov, S., Hellenthal, G., Kidd, K., Krause, J., Starikovskaya, E., Sukernik, R., Tatarinova, T., Thomas, M.G., Zhabagin, M., Callan, K., Cheronet, O., Fernandes, D., Keating, D., Candilio, F., Iliev, L., Kearns, A., Toykan Özdoğan, T., Mah, M., Micco, A., Michel, M., Olalde, I., Zalzala, F., Mallick, S., Rohland, N., Pinhasi, R., Narasimhan, V.M., Reich, D. (2025): Ancient DNA reveals the prehistory of the Uralic and Yeniseian peoples. *Nature*, 644: 122–132. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41586-025-09189-3>
- Zimonyi, I. (2014): *A magyarság korai történetének sarokpontjai. Elméletek az újabb irodalom tükrében.* Balassi Kiadó, Budapest.

Levelezési cím: Németh Endre
Mailing address: Magyar Természettudományi Múzeum
 Ludovika tér 2.
 H-1083 Budapest
 Hungary
endre.nemeth@gmail.com

